

DİNLER TARİHİ ARAŞTIRMALARI – VII

**TÜRKİYE'DE
DİNLER TARİHİ
(Dünü, Bugünü ve Geleceği)**

TÜRKİYE DİNLER TARİHİ DERNEĞİ YAYINLARI

TÜRKİYE'DE DİNLER TARİHİ SAHASINDA YAPILAN ALAN ARAŞTIRMALARI ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER

Doç. Dr. Kemal POLAT*
Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Giriş

Dinler Tarihi, mensubu kalmamış olanından günümüzde yaşayanına kadar bütün dinleri, bu dinlerin zâhirî ve bâtinî bütün yönlerini, hayatı kuşatan tarafını, sosyal ve kültürel cephelerini inceleyen bir bilim dalıdır. Dinler, sadece inanç esaslarından ibaret olmadığı için din, sosyal bir teşekkül olmanın yanında, kültürün temeli ve ana ögesi olarak görülmekte; kültür, millet gibi kavramların tarifinde temel unsur olmaktadır. Bu yönüyle din, hayatın bütününü kapsamakta ve dinî inançlar günlük hayatta tüm canlılığıyla yaşamaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de Dinler Tarihi ile ilgili araştırmaların önemli konularından biri de Türk Dünyası ve Türkiye'de, yaşayan dinî inançlar, halk inanışları, örf-âdet ve geleneklerdir¹.

Tarihte dinsiz bir topluma rastlanmamıştır. Her toplumun kültürel hayatının oluşumunda, örf-âdet ve geleneklerinde dinin, dinî inanışların belirli bir etkisi olmuştur. Her toplumun günümüze kadar ulaşan ve halen onların dinî ve sosyal hayatında etkili olan halk inanışları mevcuttur. Dinler tarihi bilim dalında yapılan alan araştırmalarının amaçlarından biri işte bu inanış ve uygulamaları tespit etmektir.

Alan araştırması, konu olarak araştırdığı toplumun, halka ait değerlerinin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması amacına yöneliktir. Zira örf-âdet,

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Öğretim Üyesi; Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü. E-Mail: kemalpolat@agri.edu.tr

1 Bk. Abdurrahman Küçük, "Türkiye'de Dinler Tarihi Sahasında Yapılacak Çalışmalar Üzerine Düşünceler", *Türkiye I. Dinler Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Kardeşler Matbaası, Samsun 1992, s. 110-113.

gelenek-görenek ve **halk inanışları**, halkın hayatında, eğitim ve terbiyesinde büyük rol oynar; gelecek nesiller için manevî bir zenginlik kabul edilir. Günümüizde unutulmaya yüz tutmuş inanış ve âdetlerin gelecek nesillere **aktarılması** için, onlar üzerinde bilimsel çalışmalar yapmak gerekmektedir.

Alan araştırmalarının esas malzemesini konu edindiği toplumunun gönlünde yer etmiş, hayatın muhtelif alanlarında ortaya çıkan halk inanışları oluşturmaktadır. Bu halk inanışları gelenek-göreneklerle iç içe, karışık bir mahiyet arz etmekte; hangisinin âdet, hangisinin inanış **olduğunu** ayırmak zorlaşmaktadır. Her âdet ve uygulama bir inanışın yansıması olmakta, diğer bir ifade ile her örf-âdetin altında bir inanış yatmaktadır².

Bu sebeple “*inanç*” kelimesini, onun toplum hayatına yansıyan uygulamalarından kesin çizgilerle ayırmak oldukça zordur. Din ve toplumsal dinamikleri birbirinden ayırmak mümkün olmadığı gibi, bunların yalnız başlarına kendilerini ifade edebilmeleri de mümkün gözükmemektedir. Aksine bunlar birbirlerini besleyen ve anlamlandıran uyumlu bir içiçelik sergilemektedirler. Dolayısıyla dinin teorik yönü ile pratik anlatımı arasında çok sıkı bir ilişki **olduğu** tecrübi çalışmalarla ortaya konmuştur³. Yani âdet ve gelenek olarak görünen bir takım folklorik uygulamalar belli bir inanışın yansımaları olarak değerlendirilebilir⁴.

Bu araştırmada Türkiye’de Dinler tarihi sahasında yapılan alan araştırmaları incelenerek ve tecrübi bilgilerimizden hareket ederek birtakım değerlendirmeler yapılacak, eksik ve yanlış uygulamalara işaret edilecek ve bazı önerilerde bulunulacaktır.

1. Alan Araştırmasının Bazı Özellikleri

Üzerinde çalışılacak konuya ait özgün ve güvenilir bilgi elde etmek için araştırmacının, araştırma yapacağı grubun ya da topluluğun yaşadığı yere giderek çalışmasına **Alan Araştırması** denir⁵. Alan araştırmasının bazı özellik-

2 Geniş bilgi için bk. Kemal Polat, *Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar*, 2. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2008, s. 20.

3 Bk. Fazlı Polat, *Sosyal Değişim ve Din İlişkisi (Erzurum Örneği)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2002, s. 22–23.

4 Gelenek-inanç münasebeti hakkında geniş bilgi için bk. Ali Çelik, *İslam’ın Kabul veya Reddettiği Halk İnanışları (Hicaz Bölgesi)*, İstanbul 1995, s. 18–19;

5 Erman Artun, *Türk Halk Bilimi*, Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul, 2009, s. 33.

leri mevcuttur. İyi bir araştırma yapabilmek için Alan araştırmasının bu özelliklerini bilmekte fayda vardır.

Alan araştırmasında genellikle küçük bir grubun ya da toplumun sosyal yapısı, kişiler ve gruplar arası karşılıklı etkileşimi, kurumları, değerleri, inançları vb. sosyal olaylar çalışma konusudur⁶.

Alan araştırması, derinlemesine fakat dar kapsamlı bir araştırma yöntemidir. Alan araştırmasında ayrıntılar önemlidir. Alan araştırmasının amacı ayrıntıyı yakalamaktır. Dolayısıyla yüzeysel araştırmalardan kaçınılmalıdır.

Alan araştırması, çok uğraş gerektiren, sancılı bir süreçtir. Çünkü araştırmacının kendi kültürel anlayışından uzaklaşıp, yabancı ve bazen de rahatsız edici bir ortama alışmasını gerektirir. Bu olumsuz özelliği yanında alan araştırmasının olumlu özelliği de mevcuttur. Şöyle ki, Alan çalışması, çoğu zaman ömür boyu süren dostluklar, insanların hayatlarında olumlu etki yapacak hayatî bilgilere ve bakış açlarına ulaşmak gibi kişisel, meslekî ve toplumsal ödül getirebilir⁷.

Alan araştırmasının önemli bir özelliği de her araştırma gibi belli bir metot dâhilinde ve sistematik olarak yapılmasıdır. Konunun seçiminden sonra, ön çalışmaya konu ile ilgili genel kaynak eserlerin okunması ile başlanmakta, bunu çalışma bölgesi ile ilgili eserleri okuma, bölge hakkında bilgi edinme takip etmektedir. Daha sonra araştırma izni alarak Alan araştırması yapılacak bölgeye/ülkeye gidilmekte, öncelikle çevre ve bölge halkı iyice tanınmaya çalışılmaktadır. Bölgede bu konuda çalışma yapan bilim adamı ve uzmanlarla işbirliğine girilerek onların eserleri, kütüphaneleri ve görüşlerinden faydalanma yoluna gidilmektedir.

2. Alan Araştırması Yapmanın Amacı ve Önemi

Alan araştırması ile yapılan bu tür çalışmalar, konu olarak araştırdığı toplumun, halka ait değerlerinin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması amacına yöneliktir.

Alan araştırmasının önemi son yıllarda daha da artmaktadır. Zira bir kültürü öğrenmenin yolu, alan araştırması yaparak, o toplumun gelenek, görenek, inanç ve davranış modellerini öğrenmektir. Alan araştırmaları saye-

6 Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 1996, s. 39.

7 William A. Haviland, Haraled E. L. Prins, Dana Walrath, Bunny McBride, *Kültürel Antropoloji*, çev. İnan Deniz Ergüvan Sarıoğlu, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2008, s. 71.

sinde milletler, toplumlar ve farklı din mensupları, hatta aynı ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan insanlar, kültürel ve dinî özelliklerini ayrıntılı diyebileceğimiz düzeyde öğrenerek birbirleriyle daha iyi tanışmaktadır.

Alan araştırmaları sayesinde, şimdiye kadar yazılmamış ve bilinmeyen, dolayısıyla kitaplarda bulunmayan yeni kaynak bilgiler, literatüre kazandırılmış olmaktadır.

Her toplumun günümüze kadar ulaşan ve halen onların dinî ve sosyal hayatında etkili olan halk inanışları mevcuttur. Dinler tarihi sahasında yapılan alan araştırmalarının genel amacı, araştırma yaptığı toplumun binlerce yıldan beri biriktirip getirdikleri, yaşayan halk inanışlarını tespit etmek, bunları Dinler Tarihi açısından ele alarak değerlendirmek, bu inanışların kaynağını araştırmak ve bunlara bağlı olarak yapılan pratikleri fenomenolojik olarak yorumlamaktır. Böylece de bu pratiklerin uygulanış sebeplerinin tespit edileceği, inanışların bir toplum için ne anlam ifade ettiği öğrenileceği ve toplumda yaptığı etkiye işaret edileceği düşünülmektedir.

3. Alan Araştırması Yapan Kişilerde Bulunması

Gereken Özellikler

Alan araştırması yöntemini kullanan araştırmacı, tipik olarak çalışacağı grup ya da toplumun içinde bir süre yaşar. Yani araştırdığı olaylara “*katılan gözlemci*” olur. Ancak bu durumun çalıştığı olaylara etki etmemesi için çaba göstermelidir. Katılımcı gözlemci olmak demek, savaş çıkması durumunda o insanlarla beraber savaşa girmek demek değildir. Ancak araştırmacı, savaşçı bir insan grubuyla birlikte yaşayarak seferberlik döneminin o grubun kültüründe nasıl bir yer tuttuğunu çok iyi anlayabilir⁸.

Alan Araştırmacılarının en önemli araçları, defter, kalem, kamera, kayıt cihazı ve dizüstü bilgisayardır. Ancak hepsinden en önemlisi araştırmacının esnek toplumsal becerilere sahip olmasıdır. Tanımadığı bir kültürü gözlemlerken el yordamıyla yönünü bulmak yerine, incelediği toplum üyelerinden yardım alarak çevresinde olan bitenleri anlamlandırabilmelidir. Alan Araştırmacısı, kültürün bir kesimine verdiği önemin, diğer kesimleri görme-

8 Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*, s. 40.

sine engel olmayacak biçimde engin bir ufka sahip, titiz birer gözlemci olabilmelidir⁹.

Alan araştırmacısı, ön yargılarıyla hareket etmemelidir.

Duygularını işinden ayrı tutmalıdır ve tarafsız gözlem yapabilmelidir.

Her türlü sosyal kesimden insanların psikolojisini kavrayabilmeli ve onları konuşturabilme yeteneğine sahip olmalıdır.

Halkı seven ve halkın içine karışmaktan zevk alan bir kişiliğe sahip olmalıdır.

5. Alan Araştırmalarının Eksik Yönleri ve Bazı Öneriler

Dinler Tarihi anabilim dalı bünyesinde yapılan alan araştırmalarına genel hatlarıyla baktığımız zaman bazı eksikliklerin olduğunu görmekteyiz. Kanaatimizce bu durum, alan araştırmalarıyla ilgili çalışmaların yeni olması, bu tür çalışmaların folklor ve halk bilimine kayması endişesiyle bilim dalımızda fazla rağbet görmemesinden kaynaklanmaktadır. Biz burada söz konusu eksikliklere temas edip bazı önerilerde bulunmak istiyoruz.

1. Terminoloji/Kavram Birliğinin Olmaması

Bu tür çalışmalarda dikkat çeken en önemli hususlardan birisi, terminoloji birliğinin olmamasıdır. Şöyle ki, bazı araştırmalarda halk inancı kavramı kullanılırken bazılarında halk inanışı terimi tercih edilmektedir. Bu durum da karışıklığa sebep olmakta metod ve kavram kirliliğine yol açmakta, genç araştırmacıları ikilemde bırakmaktadır. Dolayısıyla Halk inancı ve halk inanışı kavramları iyice irdelenerek netleştirilmeli, birisine karar verilmeli ve o kullanılmalıdır. En azından aynı araştırmada kavram birliğine önem verilmelidir. Çünkü aynı araştırmada bile söz konusu her iki terim de kullanılmaktadır.

Kanaatimizce, Halk inancı yerine Halk inanışı kavramı tercih edilmelidir. Çünkü inanç denilince genelde ilahî dinlerde sağlam bir nassa dayanan dinî dogmalar ve inanç esasları akla gelir. Oysa inanış veya halk inanışı derken halkın kendisinin sonradan ortaya çıkardığı genelde kaynağı belli olmayan, her hangi bir dinî referansa dayanmayan kabullenmeler anlaşılır¹⁰. Bu

9 Haviland vd, *Kültürel Antropoloji*, s. 70.

10 Polat, *Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar*, 2. Baskı, s. 58; Geniş bilgi için bk. Ali Murat Yel, "Hurafe" mad. , *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1998, c. XIII, s. 381.

konuyu biraz açacak olursak, biitiin dinlerde düalizm söz konusudur. Yani bir vahyî oz vardır, bir de geleneksel yiiz mevcuttur. **Örneğin** Palandöken dağının tepesine diigen kar tanelerinin her biri vahyi oz olarak düşünülürse, bir de çığ geldiğini ve dağın dibinde kartopu **oluştüğünü** varsayahm, igte bu da geleneksel yiiz olarak değerlendirilebilir. Nasd ki kartopunun iğinde ağaç kokleri, taglar, kemikler ve her türlü nesne mevcutsa, dinin geleneksel yüzünde de din adamlarının yanlış bazı fetvaları, düşünceleri, hayati tecriibeleri ve halkın birtakım kabullenmeleri mevcuttur. İşte vahyi öz inançtır, geleneksel yiiz ise inanıştır. Diğer bir ifadeyle inanç, dini ve dinin doktrinel boyutunu temsil eder, inanış ise din anlayışını, dinin toplumda yqanan şeklini temsil eder. Dolayısıyla halk inancı yerine halk inanışı denmesi kanaatirnizce daha isabetli olacaktır.

2. Örneklemin Geneli Yansıtması

Bilim dalımızda yapılan bazı araştırmalarda rastladığımız eksikliklerden biri de seçilen orneklemin geneli yansıtması veya toplumun genelinde kabul gormeyen bazı inanışların genele tegmil edilmesidir. Boyle bir problemle karşılaşılması ve çalışmalarımızın bu eksiklikten kurtulabilmesi için omeklem, kaynak kişiler farklı bölgelerden veya değişik yerlegim birimlerinden seçilmeli; aynı konuda bir kişiyle görüşmekle yetinilmemeli, kaynak kişi sayısı mümkün **olduğu** kadar artırılmalıdır. Ayrıca hemen tüm toplumda rastlanacak inanışları tespit edebilmek için grup söyleşisi yapılmalıdır, zira bu tiir soylegide birisinin bilmediğini diğeri haurlatmakta veya satır arası bilgiler elde edilebilmektedir.

Diğer taraftan bir inamg tespit edilmişse ve bunu bir kişi ifade etmişse, konunun açıklığa kavuşması için önemli görüyor ve eserimizde bu inanışı zikretmek istiyorsak, "felan kaynak kişimizin ifadesine göre" diye bir cümle kullanarak inanışı zikretmeliyiz. Boylece inanışın toplumun geneline ait **madığını** ifade ettiğimiz gibi, konumuzla ilgili önemli bir tespitte bulunduğu için kaynak kişimizin **hakkını** da teslim etmiş oluruz.

3. Verilen Cevapların Doğruluğunun Tartışılır Nitelikte Olması

Görüşme sırasında kaynak kişiler, bazen kendilerini araştırmacıya sevdirmek veya iğinde bulunduğu topluluğun itibarını korumak amacıyla sorulan sorulara her zaman doğru cevap vermeyebilir. Bu yüzden aragurmaci sorduğu biitiin sorulara cevap almış olsa da, her soruya doğru cevap **aldığını** sanmamalıdır. Kaynak kişiden elde ettiği bilgileri kontrol etmeli, farklı kişile-

re de sormalı; görüşme tekniğiyle elde edilen bilgiler, mümkünse gözlem tekniğiyle kontrol edilmelidir.

4. Kaynak Kişi/Şahıs Vermede Birlik Olmaması

Kimi araştırmalarda kaynak kişilerin sadece isimleri ve yaşları yazılırken, kimisinde ise sadece isimler yazılmaktadır. Hâlbuki alan araştırmalarında bunun usulü bellidir.

Kaynak kişi verme usulü sırasıyla şu şekildedir: Kaynak kişinin adı, soyadı, doğum yeri ve tarihi, öğrenim durumu, adresi, anlattığı bilgiyi kimden aldığı, derlemenin yapıldığı yer, derlemenin yapıldığı tarih¹¹. Burada verilen her bilginin, araştırmanın konusu ve özelliğine göre ayrı bir yeri ve anlamı vardır.

5. Görsel Materyallerle Desteklemenin Yetersiz Olması

Bu tür alan araştırmalarında çalışmanın görsel malzemelerle desteklenmesi çok önemlidir. Ancak burada da bir metod birliği göremiyoruz. Bazı çalışmalar yeteri kadar görsel materyallerle desteklenmezken, bazılarında araştırmacının boy boy resimlerine yer verilmektedir. Hâlbuki konunun özünü yansıtan can alıcı, görsel malzemelere yer verilmelidir. Bilindiği gibi, görsel materyaller, tarihin belgeleridir. Dikkat edilirse görsel tarihe daha çok para harcanmaktadır. Bazen bir fotoğraf, bir romanın anlatamayacağını anlatır.

Bir diğer eksik ve yanlış kullanıma da, resim ve fotoğraf kavramlarında rastlanmaktadır. Şöyle ki araştırmacı, kendisinin bizzat çektiği ve araştırmasına koyduğu fotoğrafların altına resim yazmaktadır. Hâlbuki resim başka fotoğraf başkadır. Fotoğraf, mekanik bir makineyle çekilir; resim ise elle çizilir, yani manueldir.

6. Anket Metodunun Kullanılmaması

Dinler tarihinde alan araştırmasının birçok metodu kullanılmakta ancak, anket metoduna pek rastlanmamaktadır. Hâlbuki anket uygulama, alan araştırmasının en önemli ve güvenilir metotlarından biridir. Bu yüzden Dinler tarihi sahasında da anket metodunun kullanılmasına başlanmalı, bunun için ölçek geliştirmeye çalışılıp, Türk kültürüne has genel geçerliği ispatlanmış, ölçek geliştirmek gerekmektedir.

Anket soruları hazırlanırken ve ölçek geliştirilirken, geniş bir kaynak taraması yapılmalı yapılan araştırmalarda verilen bilgiler hangi soruların

11 Artun, *Türk Halk Bilimi*, s. 42-43.

cevabı ise bunlar tespit edilmeli ve ona göre kapsamlı, ölçen sorular hazırlanarak ankete konmalıdır.

7. Alan Araştırmalarının Ülkemizdeki Dağılımının Orantılı Olmaması

Bazı bolgelerde illerin ilçelerine kadar araştırma yaptırıldığı halde bazı bolgelerde önemli biiyuk iller bile çalıştırılmamış gözükmetedir.

Bu noktada bütün illerin halk inanışları tespit ettirilip, gerek yerel yönetimler ve gerekse Dinler Tarihi Derneği işbirliği ile yayımlatılma yoluna gidilmelidir. Boylece onernli bir bilgi kaynağı elde edilmiş olur. Bu da bolgeler ve illerimizin birbirlerini daha iyi tanınmasına, kaynaşmasına vesile teşkil eder.

8. Gelişmiş Teknolojik İmkânlarla Yapılmaması, İlgili Kurum ve Kuruluşlara Ulaştırılmaması

Alan araştırmalarının eksik diğer bir yönü de ülkede ve toplumdaki geligmelere, değişmelere uygun yapılamaması, gelişmiş teknolojik imkânlardan yararlanılmaması; Aynca ilgili kişi, kurum ve kuruluşlara ulaştırılmamış olmasıdır. Biraz daha açık ifade etmek gerekirse yapılan çalışmalar, raflarda kalmakta, sadece akademik terfi için işe yaramaktadır. Hâlbuki alan aragtlması kurumsal olmalı, kurumlar tarafından desteklenmeli; ülkenin, bolgenin ve kurumların geligmesinde kullanılmalıdır. Aktarılmayan ve faydalanılmayan bilgi sahibini depo olarak kullanır, bu duruma düşülmemelidir.

9. Genelde Tek Kişi Tarafından Yapılması

Dinler tarihinde birkaç ekip çalışması olsa da, genelde insanlardaki enaniyet ve ego aşılamıyor, ekip kurulamıyor. Dolayısıyla da araştırma kişinin ufkuyla sınırlı kahyor. Aslında ekip çalışması daha verimlidir. Çünkü tek başınıza ne kadar iyi türkü soylerseniz soyleyin, kendinizi yorarsınız. Koro halinde soylerseniz hem daha az yorulur, hem de daha iyi sonuç alırsınız. Uzun soluklu çalışırsınız. Bu yüzden Dinler tarihi sahasındaki akademisyenlerimiz ekip çalışması yapmalıdır. Bununla da yetinmeyerek birbirine yakın ama farklı anabilim dallarından araştırmacıların ekip çalışması yapması, inerdiscipliner çalışma ve araştırmalar ortaya koyması daha yararlı olacaktır. Boylece bir konu tüm ayrıntılarıyla ele alınacağı gibi, farklı yorum ve değerlendirmeler de mümkün olacaktır. Hatta yurt içiyle yetinilmemeli, yurt dışından bilim adamlarıyla ve farklı disiplinlerle de ortak çalışmalara başlanmalıdır.

10. Diğer Bazı Hususlar

Alan araştırması yaparken en çok yapılan yanlışlardan biri de, geçmişte var olup günümüzde ortadan kalkan bazı inanışları, günümüzde de devam

ediyormuş gibi göstermektir. Bu karışıklığa sebebiyet vermemek için, günümüzde yaşamayan ancak önceden var olan inanış ve uygulamaların başına “eskiden” ibaresi konmalıdır.

Alan araştırması derken sadece halk inanışları ve gelenek görenekler anlaşılmış, hâlbuki dinlerin özellikle ibadet boyutları çalışılırken bizzat gözlem yapma ve görsel materyallerle destekleme, konunun anlaşılması, kavranması ve unutulmaması açısından önemlidir.

Kanaatimce konunun özelliği gereği bir araştırma ne sadece teorik ne de sadece alan araştırması olmalıdır. Eğer hem teorik bilgi verilir, hem de alan araştırmasıyla desteklenirse efradını cami ağıyarını mani bir çalışma olur.

6. Alan Araştırmalarında Dikkat Edilecek Bazı Hususlar

1. Muhatabı ürkütmeme/güven verme. Sağlıklı bir alan araştırması yapmak ve güvenilir bilgilere ulaşabilmek için, araştırma yaptığımız bölgedeki insanlara özellikle kaynak kişilere güven verme, onları ikna etme ve bilimsel bir araştırma olduğuna ve sadece bilimsel maksatlı kullanılacağına inandırma çok önemlidir. Aksi takdirde istenilen doğru bilgiyi vermedikleri gibi, araştırmacıyı yanlış bilgilere de sevk edebilmektedirler.

2. Çevreyi tanıma ve kavramların yerel anlamlarını bilme önemlidir.

3. Yerinde gözlem ve araştırmaya gereği kadar zaman ayrılmalı, alan araştırması yapılan bölgeye mümkün olduğu kadar farklı zamanlarda ve birkaç kez gidilmelidir. Özellikle bayramlar ve özel günler atlanmamalıdır.

4. Teorik alt yapı gereklidir. Bütün bilim dallarında araştırma yapan bilim adamları arasında (hangi milletten, hangi devletten, hangi boydan veya soydan olursa olsun) ulaşılabilecek hedefler bakımından bir ilişki söz konusudur. Nitekim önceki bilim adamlarının eserleri, yaptıkları çalışmalar sonraki bilim adamlarına kaynak olmakta rehberlik etmektedir¹². Bu yüzden konuyla ilgili literatür taranmalı, dikkatlice okunmalıdır. Konuyu tüm yönleriyle ele alacak sorular hazırlanmalıdır. Zira daha sonra şu soruyu da sorsaydım denmekte, araştırma bölgesine tekrar gidilemediği ve sorulamadığı için başka kaynaklardan telafi yoluna gidilmekte, böylece tekrara düşülmekte veya o bölgenin

12 Alan araştırmalarında dikkat edilecek önemli hususlar hakkında geniş bilgi için bk. Cengiz Alyılmaz, *(Kök)Türk Harfli Yazıtların İzinde*, Karam Yayınları, Ankara, 2007, s. 172-175.

olmayan inanış, o bölgenin gibi gösterilmektedir. Bu durum da çalışmanın fonksiyonelliğini ve güvenilirliğini azaltmaktadır.

5. Kaynak kişilere başvururken, bizzat tecrübe etmiş, o inanışın gereğini yapmış ve sonucunu yaşamış kişileri seçmek çok isabetli olacaktır. Aksi takdirde rastgele konugulan kişiler gereğine inanmadığı veya önemsemediği için konuyu hafife almakta, bazı inanışları uydurma yoluna gitmekte veya gereksiz olduğunu söyleyerek araştırmacının şevkini kırmaktadır. Bu da çalışmayı olumsuz yönde etkilemektedir.

6. Yontemsiz ve sistemsiz çalışmalar, bir bakıma boşa harcanmış emekler ve verimsiz çabalardır. Bu bakımdan alan araştırması da bir plan ve program çerçevesinde yapılmalıdır.

Sonuç ve Öneriler

Alan araştırmalarında Anket uygulama metodu kullanılmalı, ölçek geliştirilmeli kendimize has bir metod belirlenmelidir.

Kanaatimce her Dinler tarihçi, kendi memleketinde bir alan araştırması yapmalıdır. Bu çalışmalar, bizleri yetiştiren ecdadımıza vefa ve **şükran** duygularımızın ifadesi; aynı zamanda geçmişe saygı geleceğe yatırım olacaktır. Yapacağımız sempozyumların konularından biri de "Dinler Tarihçiler Gözüyle Türkiye'de Halk İnanışları" olabilir.

Dinî etnoloji vb. gibi alt bilim dalları oluşturulabilir.

Alan Araştırması tek kişinin yapacağı bir iş değildir. İnterdisipliner çalışmalara ağırlık verilmelidir. Alan araştırması zor ve meşakkatli bir iştir. **İmkânlara** bağlı olarak gerçekleştirilir. Dolayısıyla üniversite tarafından desteklenen, geniş **katılımlı**, Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında yapılmalıdır.

Alan araştırmaları, lusa sürede resmi ziyaretler esnasındaki görüşmelere dayanarak yapılmamalı, uzun süreli ayrıntılı ve derinlemesine yapılan ciddi çalışmalara dayanmalıdır.

Dinler tarihçiler, halk inanışlarını derlemekle yetinmemeli, genel amaca uygun olarak, araştırma yaptığı toplumun binlerce yıldan beri biriktirip getirdikleri, yaşayan halk inanışlarını tespit etmeli, bunları Dinler tarihi açısından ele alarak değerlendirmeli, bu inanışların kaynağını araştırmak suretiyle bunlara bağlı olarak yapılan pratikleri fenomenolojik olarak yorumlamalıdır.